

CAPITOLUL 1

Lumea și-a ieșit din țâțâni

În ianuarie 2005, pe când eram ambasador în SUA, soția mea și cu mine am fost invitați la un bal fastuos în Palm Beach, Florida. Codul vestimentar prevedea: frac, decorații, rochie lungă. Locul în care se desfășura balul de caritate al Crucii Roșii era Mar-a-Lago, iar gazda se numea Donald Trump. Niște bărbați tineri îmbrăcați în gladiatori purtau făclii, în vreme ce noi, oaspeții – printre care câțiva colegi ambasadori, împreună cu soțiile –, ne apropiam, pășind pe un lung covor roșu, de gazdă și de cea cu care tocmai se căsătorise, Melania. Un veritabil eveniment în stil hollywoodian! Mai târziu în acea seară am trântănit cu Donald Trump despre Pfalz, ținutul natal al bunicului său – fără să bănuiesc că, peste zece ani, omul acesta se va dedica unei cariere politice și apoi, aproape spre surprinderea tuturor, în noiembrie 2016, va fi ales cel de-al 45-lea președinte al Statelor Unite ale Americii.

De la primii mei pași în cariera diplomatică, la începutul anilor 1970, am avut prilejul să cunosc și să mă apropiez personal de un mare număr de personalități politice de vârf. Astfel, spre finalul deceniului al șaptelea, i-am cunoscut pe Jimmy Carter și pe Ronald Reagan. Apoi, în anii 1980, pe temutul ministru de externe Gromiko, precum și pe cumplitul dictator român Ceaușescu, după aceea și pe Mihail Gorbaciov, George H.W. Bush, Maggie Thatcher, François Mitterrand și Jacques Chirac. În anii 1990 a trebuit să negociez cu președintele sârb

Milošević, ulterior condamnat la Haga. Atunci l-am cunoscut, printre alții, și pe cel care avea să devină mai târziu ministrul de externe al Rusiei, Igor Ivanov, cu care am rămas prieten până astăzi. Fiind în delegația cancelarului federal de atunci, Schröder, m-am întâlnit și cu Vladimir Putin, iar ca ambasador la Washington am încercat să obțin, prin George W. Bush, o atitudine mai destinsă în relația față de Germania, care avusese mult de suferit în contextul războiului din Irak. În ultimii zece ani, în calitate de președinte al Conferinței pentru Securitate de la München, am cunoscut un mare număr de conducători de stat, miniștri și decidenți internaționali, de la secretarii generali ONU la președinții Comisiei UE, de la președintele ucrainean Poroșenko până la ministrul iranian de externe Zarif și omologul său saudit, Adel al-Jubeir.

Unele dintre aceste personalități au fost răspunzătoare de o serie de fapte hotărâtoare pentru politica mondială și pentru istorie. Să ne gândim, de exemplu, la Ronald Reagan și urmașul său, George H.W. Bush, să ne gândim la Kohl și la Gorbaciov: reunificarea pașnică, dizolvarea Uniunii Sovietice!

Dar niciunul dintre acești numeroși decidenți nu a generat un haos și o nesiguranță mai mare în lume decât a făcut-o președintele Trump de la preluarea funcției, în ianuarie 2017. Întreaga ordine mondială liberală consacrată pare să fi început să alunece la vale – nimic nu mai e așa cum a fost cândva.

Că lumea a devenit mai periculoasă era deja clar pentru mulți dintre noi după 11 septembrie, după războiul din Irak și războaiele sângeroase din Siria, iar apoi și din Yemen. Când, în 2014, Putin a anexat Crimeea și a generat conflictul sângeros din Ucraina de Est, mulți au văzut în el marele pericol pentru siguranța lumii. Nimeni nu putea bănuși că tocmai noul președinte american avea să fie acela care să pună sub semnul întrebării stabilitatea – comerțul liber și setul de valori occidentale sau garanția reciprocă de securitate, așa cum e ea stabilită în articolul 5 al Tratatului NATO.

Dar cât de periculoasă este situația cu adevărat? „După dizolvarea Uniunii Sovietice, situația securității globale e mai periculoasă decât oricând.” Este un avertisment pe care l-am reluat în numeroase conferințe. Președintele federal Frank-Walter Steinmeier l-a exprimat într-un mod asemănător, pe când încă era ministru de externe: „Lumea și-a ieșit din țățâni.” Trăim în mod evident o schimbare epocală. O eră se sfârșește, iar contururile unei noi ere în politica mondială nu pot fi deocamdată decât întrezărite. Un lucru însă e clar: indiferent încotro ne îndreptăm privirea, în lume există nenumărate conflicte, multiple crize pe care noi, europenii, le putem simți la noi acasă. Astfel, la scară planetară, există 70 de milioane de refugiați, un record trist. Iar conform SIPRI, Institutul Suedez de Cercetări pentru Pace, din al cărui board am făcut parte multă vreme, în 2017, cheltuielile pentru înarmare au crescut pe toată planeta – iată un termometru pentru creșterea tensiunilor și conflictelor sângeroase.

În Siria, țară al cărei litoral se află la numai 125 de kilometri de Cipru, stat membru al UE, sute de mii de oameni au fost uciși în ultimii ani. Milioane de oameni au fost nevoiți să fugă din casele lor. Între timp, Națiunile Unite au încetat să mai numere morții, pentru că informațiile nu mai pot fi verificate din cauză că accesul în zonă nu mai este posibil. În aprilie 2016, Staffan de Mistura, trimis special al ONU pentru Siria, a estimat numărul morților la 400 000. Între timp, estimările pornesc de la o jumătate de milion de victime în sus. Această cifră corespunde populației unor orașe ca Dresda sau Nürnberg.

De la începutul conflictului din Siria, țară cu o suprafață cam cât a Germaniei, au fost alungați mai mult de 6 milioane de oameni. De atunci, 5,6 milioane de persoane au părăsit definitiv Siria. Luate la un loc, aceste două grupuri de populație reprezintă mai mult de jumătate din populația siriană. Și continuă să ajungă la noi informații despre orori precum aruncarea

de bombe-butoi* în zone locuite sau folosirea armelor chimice. Siria, odinioară obiectiv turistic pentru oamenii interesați de cultură din întreaga lume, s-a transformat în țara unei permanente stări de urgență; nume de orașe precum Alep, Afrin sau Ghouta Răsăriteană au devenit între timp simboluri ale groazei, ale suferinței și morții.

Siria nu este decât exemplul cel mai îngrozitor dintre războaiele civile internaționalizate – așadar, războaie în care un conflict începe ca o dispută între grupări locale și ulterior ajunge să implice, treptat, tot mai multe puteri străine. Și în Yemen face ravagii un astfel de război oribil, în care se amestecă și unele puteri regionale – pe de o parte Iranul, iar pe de alta Arabia Saudită.

Pe continentul nostru vecin, în Africa, mai multe state se află într-o permanentă stare de violență: să ne gândim la Mali, să ne gândim la Sudan, la Congo sau la Somalia. Un alt focar se află chiar la ușa Uniunii Europene, situat, față de Berlin, la o distanță nu mai mare decât Parisul: în Ucraina, vecina Poloniei, Ungariei, României și Slovaciei, un conflict militar face ravagii. Din 2014, acolo au fost uciși deja peste 2 500 de civili. Și, după patru ani de tratative internaționale în legătură cu o eventuală pacificare a zonei, continuă să se tragă cu regularitate.

Acestea sunt, bineînțeles, doar conflictele aflate în centrul atenției internaționale. Sub acest vârf vizibil al aisbergului de violență se găsește, mai puțin luat în seamă, dar extrem de gros, un strat alcătuit din numeroase conflicte violente, repartizate prin întreaga lume. Printre acestea se numără: războiul civil din sudul Sudanului, atentatele din Sinai, Egipt, dezmembrarea statului libian, războiul drogurilor în Filipine, conflictul cu talibanii în nord-vestul Pakistanului și războiul împotriva islamiștilor în Mali. Și lista ar putea continua.

* În original, *Fassbombe*, bombă improvizată dintr-un butoi umplut cu explozibil și fragmente de metal, aruncată de obicei din elicopter, cu efect devastator. (*N. trad.*)

La crizele mai actuale se adaugă conflictele din focare devenite „eterne” – de exemplu, ciocnirile militare permanente dintre Turcia și PKK (Partidul Muncitorilor din Kurdistan), războiul civil care face ravagii în Somalia de trei decenii încoace, disputa care mocnește încă din 1950 între Tibet și China, conflictul la fel de vechi dintre China și Taiwan și conflictele teritoriale din Marea Chinei de Sud.

La fel de puțin rezolvate sunt situațiile din regiunile separatiste (și ocupate) Nagorno-Karabah, Transnistria, Osetia de Sud și Abhazia, conflictul Rusiei cu Cecenia, tensiunile interetnice din vestul Balcanilor, inclusiv cel referitor la Kosovo, în continuare disputat, discuțiile tensionate din jurul programului atomic al Iranului, relația marcată de criză între Coreea de Nord și Coreea de Sud, bazată în continuare pe un armistițiu, nu însă pe un acord de pace, și nu în ultimul rând conflictul israeliano-palestinian.

Și mai există în sfârșit și țările care, după un război civil traumatizant și în care pacea a fost impusă cu mari eforturi, se chinuie cu edificarea unui stat stabil și în care, în orice moment, trebuie să ne așteptăm la reizbucnirea unor conflicte vechi: Ruanda, Coasta de Fildeș, Ciad, Congo sau Sri Lanka pot fi menționate aici drept exemple.

Trebuie să ne uităm însă plini de îngrijorare și la acele țări în care, e drept, nu se mai duc lupte, dar care nu pot trece în niciun caz drept stabile. La încercarea de puci din 2016, Turcia s-a aflat în prag de război civil, iar de atunci încoace e într-o continuă stare de necesitate, cu un regim ce pare din ce în ce mai autoritar. Și, după pătrunderea trupelor sale în Afrin, s-a aventurat adânc în haosul războiului din Siria. Dar nici măcar în UE stabilitatea politică nu este garantată: în Spania, recenta criză catalană a însemnat un potențial, mare, pericol.

Pe lângă crize, conflicte militare și instabilitate politică, atentatele teroriste se țin lanț în întreaga lume. Printre cei mai cunoscuți autori ai lor se numără Statul Islamic, Boko Haram, al-Qaida și talibanii. Cele mai multe dintre aceste atentate au

avut loc în anii trecuți în Irak, Afganistan, Pakistan, Nigeria și Siria. Din fericire, până acum, Germania nu a constituit un obiectiv principal al terorismului. Cu toate astea, și aici gama amplă a atentatelor teroriste merge de la asasinările și jafurile perfide ale radicalilor de dreapta din NSU până la gravele atacuri islamiste cu camioane sau cuțite. La noi în țară, frica s-ar putea să fie mai mare decât pericolul real: dar îngrijorarea germanilor privitoare la situația haotică din lume s-ar putea să fie cât se poate de îndreptățită.

Dacă vrem să extindem lista de evenimente îngrijorătoare dincolo de clasicele teme de securitate, am putea pomeni drept exemple Fukushima, apariția virusului Zika și a gripei aviare, schimbările climatice, Brexit, WikiLeaks și afacerea Snowden. Acestea ar trebui să fie suficiente ca să-i strice ziua până și celui mai inveterat glumeț.

Doar 30 de minute până la războiul cel mare

Numărul neobișnuit de mare de crize și conflicte periculoase și sângeroase este încoronat de amenințarea nucleară, care continuă să planeze asupra noastră și care s-a transformat în asemenea măsură în normalitate, încât abia dacă se mai află în centrul atenției politicienilor.

În Germania, țara în care, în anii 1980, o sută de mii de oameni încă participau la marșuri prin Hofgarten, în Bonn, pentru a demonstra împotriva noilor rachete cu rază medie de acțiune și pentru pace, un lucru abia dacă mai este luat în seamă: pericolul unei confruntări între marile puteri și, odată cu ea, al unei escaladări nucleare nu a fost nicidecum înlăturat. Cu atât mai îmbucurător este faptul că Premiul Nobel pentru Pace a fost acordat, în 2017, adversarilor înarmărilor nucleare – chiar dacă lucrul acesta e puțin probabil să determine marile puteri nucleare să înceapă procesul de dezarmare.

În timp ce aici, în Germania, noi purtăm discuții aprinse dacă ar fi cazul să mărim bugetul pentru Apărare, în multe regiuni ale lumii, cursa înarmărilor este deja de mult în plină desfășurare: atitudinea tot mai autoritară a Chinei se reflectă din ce în ce mai evident și în pretențiile ei de putere militară. Beijingul se înarmează. Și atunci se pune întrebarea: ascensiunea Chinei va decurge în continuare pașnic, sau va genera la un moment dat un conflict violent?

Și în Rusia și SUA există noi inițiative de înarmare, în special în domeniul armelor nucleare. Astfel, vechile bombe atomice sunt modernizate, dar în același timp sunt elaborate noi sisteme de armament. Totodată, în anii din urmă, mașinăriile de război ale Rusiei au ajuns în repetate rânduri la un pas de o confruntare cu NATO și, în actuala situație tensionată, o astfel de ciocnire ar putea scăpa cu ușurință de sub control. Cum să ne asigurăm că o neînțelegere nu degenerază direct într-o spirală a conflictului?

Anul trecut, Coreea de Nord și Statele Unite s-au amenințat reciproc cu folosirea armelor nucleare, iar în Orientul Apropiat, unele puteri rivale extrem de bine înarmate – de exemplu, Arabia Saudită și Iranul, dar și Israelul și Iranul – s-au apropiat din ce în ce mai mult de prăpastia generatoare de conflict. Ce se poate face pentru a diminua pericolul unei escaladări, mai ales una care n-ar mai putea fi controlată?

E adevărat că, în ultimele decenii, am fost martorii unei reduceri masive a armamentului nuclear, ultima oară inițiată prin acordul „New Star” dintre Putin și Obama. Dar SUA și Rusia continuă să păstreze aproximativ 13 000 de focoaase nucleare în total, pentru a putea reacționa, dacă ar fi cazul, la un atac militar din partea unui dușman.¹

Multă lume consideră războiul atomic doar o fantomă din trecut menită să ne sperie sau fundalul unui film cu James Bond. Dar amenințarea atomică e reală, iar în lume există încă aproximativ 1 800 de focoaase nucleare pregătite zi și noapte pentru a fi declanșate în cel mai scurt timp.²

În acest timp, ar trebui să ne amintim de câte ori am avut în ultimii ani incidente relevante din punct de vedere militar. Eu sunt membru al organizației European Leadership Network (ELN), care, într-o serie de publicații, a avertizat împotriva unor astfel de pericole și a informat pe bază de documente de câte ori s-a ajuns la un pas de ciocniri sau de provocări inutile între avioane sau nave rusești și occidentale. Conform ELN, numai în perioada martie 2014 – martie 2015 au avut loc 60 de astfel de situații care se puteau transforma în ciocniri. Printre acestea se numără cazuri precum acela al unui avion al companiei Scandinavian Airlines care aproape că s-a ciocnit de un avion militar rusesc în apropiere de Copenhaga. Aici s-a trecut la numai un pas pe lângă o catastrofă. Cele mai multe incidente pe care ELN le desemnează drept serioase au fost provocate de Rusia, dar și NATO are răspunderea (și chiar și interesul) să facă tot ce îi stă în putință pentru a scădea cât mai mult posibil riscul unei confruntări.

Acțiuni riscante pe marginea prăpastiei

În orice caz, e limpede că, în ultima vreme, pericolul unui război între puterile mari și mijlocii a crescut din nou. Pornind de la acest gen de îngrijorări, mă hotărâsem să situez Conferința pentru Securitate de la München sub motto: „To the Brink – and Back?” În traducere: „Până la marginea prăpastiei – și înapoi?” Căci ceea ce am avut ocazia să observăm anul trecut în multe locuri din lume nu a fost nimic altceva decât ceea ce americanii numesc *brinkmanship*, adică acțiuni extrem de riscante pe marginea prăpastiei – prăpastia războiului.

Noi speraserăm că, dinspre Conferința de Securitate, ar putea fi lansat un semnal pentru de-escaladare și pentru destindere și că ar putea fi prezentate o serie de inițiative referitoare la modul în care ne-am putea retrage împreună de pe marginea prăpastiei. Din păcate, nu s-a întâmplat așa: în schimb, prea

mulți dintre cei care au luat cuvântul au turnat gaz pe foc. În 2018, sunt și mai îngrijorat decât eram în 2017.

Toate astea însă nu ar trebui să constituie un motiv de panică: un război mare este în continuare improbabil. Dar, din păcate, riscul este considerabil mai mare decât acum câțiva ani. Astăzi, situația este mai tensionată și mai periculoasă decât a fost vreodată după încheierea Războiului Rece. Prin urmare, a venit vremea ca responsabili politici din întreaga lume să ia acest pericol în serios și să acționeze în consecință.

Tendința globală: mai multă inechitate, mai puțină libertate

Este evident că nu numai războaiele și violența joacă din nou un rol mai însemnat. Pare să-și croiască drum și o nouă competiție la nivelul sistemelor. Astăzi – altfel decât la începutul anilor 1990 –, democrația liberală și principiul piețelor deschise nu mai reprezintă singurele modele imaginabile de ordine politică și economică legitimă.

În raportul anual al Freedom House, o organizație nongvernamentală americană care prezintă anual situația libertății în lume, se arată, sec: „În 2017, democrația s-a văzut confruntată cu cea mai gravă criză de decenii întregi, deoarece elementele ei fundamentale – inclusiv garanția unor alegeri libere și corecte, drepturile minorităților, libertatea presei și principiul statului de drept – au fost supuse unor multiple atacuri pretutindeni în lume.“

Conform indicatorilor folosiți de Freedom House, 2017 a fost al doisprezecelea an la rând în care au existat mai multe țări unde nivelul de respectare a drepturilor politice și a libertăților cetățenești a dat înapoi decât țări în care s-a putut consemna o tendință pozitivă. La concluzii asemănătoare ajunge și Fundația „Bertelsmann“, care evaluează, pe baza „indicelui de transformare“, dezvoltarea și economia de piață în 129 de țări în curs de dezvoltare și în curs de transformare. Pe scurt, tendința

îngrijorătoare pe care o analizează cercetătorii sună astfel: mai multă inechitate, mai puțină libertate.

În China, Partidul Comunist a elaborat un sistem al capitalismului autoritar de stat, care a înregistrat un succes deosebit în a le deschide unor largi segmente de populație drumul de la sărăcie la o bunăstare moderată. Acest lucru a făcut din China un model atrăgător pentru multe state cu o conducere autoritară. Și asta cu toate că autorii indicelui de transformare subliniază că democrațiile sunt în mult mai mare măsură capabile să combată corupția, discriminarea socială sau obstacolele ce stau în calea unei competiții economice corecte. Statele autoritate au, la acest capitol, un bilanț mult mai slab, dacă luăm în discuție considerente legate de drepturile omului.

Cu toate acestea, bazându-se în special pe succesele ei economice, conducerea chineză are o atitudine extrem de autoritară și își laudă sistemul chiar și ca model demn de a fi exportat și de urmat și de către alte state. Și toate acestea, în timp ce președintele Xi Jinping pune să fie modificată constituția pentru ca el însuși să rămână mai mult timp la putere.

Rusia a părăsit de mult timp drumul spre un stat de drept liberal și democratic. O opoziție autentică, mijloace de informare în masă libere sau o societate civilă vie nu sunt permise. Și, cu toate acestea, ideea unei conduceri autoritare nu pare să fie ispititoare numai pentru Rusia, ci și pentru alte state ale lumii.

Chiar și în Uniunea Europeană se găsesc apologeți ai unei așa-zise democrații iliberale. Ei vor să limiteze libertatea presei și libertatea de opinie, avertizează împotriva unei „eurocrații” a Bruxelles-ului sau cad pradă unei xenofobii generalizate. Ei alcătuiesc o axă a fricii, care își caută salvarea într-un naționalism depășit.

Și, în ultimă instanță chiar și în SUA, care a fost leagănul libertății, apărătorii democrației se văd acum nevoiți să lupte zi de zi pentru respectarea unor norme care, înainte, erau considerate inatacabile.